

een balletje opgooien over circus-theater-techniek

circustheater

Afstudeerscriptie van Tom Vollebregt • Opleiding Theatremaker / Techniek & Theater
de Theaterschool • Hogeschool voor de Kunsten Amsterdam • december 2011
begeleiding Mirjam van Gogh en Willem Westermann

Inhoudsopgave

INHOUDSOPGAVE	2
INLEIDING	3
1 CIRCUSTHEATER	7
Het ontstaan van circus	7
Het ontstaan van circustheater	13
Circustheater nu	16
Circustheater in Nederland	17
2 DE CIRCUSTHEATERVOORSTELLING	21
Wat daarbij komt kijken	21
Vorbereiding	22
Voorstellingen	24
Verankering en hijspunten	27
Circusbelichting	31
Circusonderdelen op hoogte	34
3 HET ARBOCIRCUS	37
Werken op hoogte	37
Verplichtingen werkgevers en werknemers	40
Verplichtingen zelfstandigen	42
Samenwerkende werkgevers	43
4 DE TRUC	45
Tips voor bevestiging	45
Tips voor belichting	46
Tips voor de PRI&E / Technische brief	46
CONCLUSIE	49
BRONNEN	52

Inleiding

In 1996 kwam ik als zevenjarig jongetje per toeval terecht bij een circusworkshop van Circus Rotjeknor. Hoewel ik in het begin niet altijd stond te trappelen om naar de circles te gaan, ben ik inmiddels niet meer weg te slaan. Trouw bezocht ik iedere week de les, kwam ik kijken naar voorstellingen en ik hield zelfs mijn spreekbeurt over circus. Nog voordat ik zelf in een 'optreedgroep' terechtgekomen was, want daar lagen mijn ambities (toen) niet, ging ik mee met de opbouwploeg voor de voorstellingen. Met een bus vol circusmateriaal en een groep enthousiaste ouders gingen we het land door om de trapezes in te hangen en de spullen klaar te zetten.

Bij het tienjarig jubileum van het jeugdcircus liep ik in de schouwburg de benen uit mijn lijf. Het was prachtig om in zo'n enorm theater te lopen, te werken, op te treden en te genieten. Terwijl ik mijn eigen circustechnieken bleef trainen ging ik gelijktijdig mijn passie voor theater(techniek) ontwikkelen. Doordat Circus Rotjeknor de voorstellingen steeds professioneler aanpakte werd ook mijn kennis en ervaring steeds groter. Zo zijn er heel wat dagen voorbij gegaan dat ik 's ochtends vroeg de brug in klom om een trapeze op te hangen, me vervolgens met het licht ging bemoeien om daarna in de voorstelling mee te spelen. Natuurlijk moest alles daarna weer de bus in.

Enkele jaren terug zag ik de voorstelling Tabú van No Fit State Circus uit Engeland tijdens het festival Circo Circolo in Liempde. Bij aankomst op het festivalterrein springt de tent van No Fit State direct in het oog. Alsof er een zilver/paarse ufo geland is in de Brabants bossen. Bij binnenkomst in de tent wordt het publiek in een smalle hoge ruimte midden in de tent ontvangen. Vol spanning van wat er komen gaat, staat iedereen te wachten. Dan lopen er opeens een aantal artiesten tussen het publiek en begint er een acrobatiekact.

Nog voor iedereen het doorheeft valt een van de doeken die als wand diende op de grond en wordt het publiek naar een nieuwe ruimte geloodst. De hele voorstelling door blijven de acts op totaal onverwachte plekken verschijnen. Een geweldige ervaring die met geen pen te beschrijven is. Deze voorstelling is

specifiek op de tent aangepast, of de tent op de voorstelling. De creativiteit die daarbij gebruikt is heeft mij enorm geïnspireerd. Deze vrijheid en de verrassing moet ook op het toneel kunnen. Om dat te kunnen creëren moet de voorstelling niet geremd worden door technische bezwaren of uitdagingen. De “magie van de cirkel” bleef in de tent behouden en zal dus ook in het theater te realiseren zijn!

Inmiddels ben ik via de Opleiding Theatermaker / Techniek & Theater (OTT) op theatertechisch gebied veel wijzer geworden. Alle opgedane kennis gebruik ik dan ook direct om de circusvoorstellingen bij Circus Rotjeknor tot een hoger en veiliger niveau te tillen. Door de steeds groter wordende ambities werden ook de gesprekken met de theaters steeds serieuzer. Flinke riggingconstructies en heel veel kinderen op het toneel deden de toneelmeesters nog wel eens peentjes zweten. Gelukkig zijn we er alle keren samen uitgekomen. Toch bleven discussies over werken op hoogte en verantwoordelijkheden wel eens liggen en bleek bij de evaluatie dat nog niet iedereen tevreden was.

De vragen: “Of het wel veilig was wat we deden?” en “Hoe zou het beter kunnen?” bleven bij mij hangen. Bij het bedenken van een scriptieonderwerp bleek dit al snel een ideaal onderwerp. Een combinatie van mijn twee passies onder de loep leggen en manieren proberen te vinden om het nog beter te laten verlopen. Tijdens mijn vooronderzoek kreeg ik van andere jeugdcircussen, maar ook van professionele circusgezelschappen de bevestiging dat er soms wel eens wrijving was met theaters. En de theaters gaven aan dat ze graag circus ontvangen, maar het ook graag veilig uitvoeren. Tijd voor een inventarisatie van wat er allemaal komt kijken bij het spelen van een circustheatervoorstelling in het theater. De onderzoeksvraag van mijn scriptie is dan ook:

Wat zijn de technische aspecten die komen kijken bij circustheatervoorstellingen die in een theater spelen?

Voor medeartiesten en –technici bij circustheatervoorstellingen wil ik vanuit theatertechnisch oogpunt kijken naar een circustheatervoorstelling. Ik wil met deze scriptie de circustheatermakers laten zien waar ze aan moeten denken voordat een voorstelling in een theater kan spelen. Ontvangende technici van schouwburgen en andere theaters vinden in de scriptie een overzicht van wat circustheater inhoudt en met zich meebrengt. Zo snijdt het mes aan twee kanten en kunnen circustheatervoorstellingen nog beter voorbereid in theaters aankomen en daar doen waar ze goed in zijn: circustheater maken!

Met als katalysator Cirque du Soleil is circustheater ook in Nederland enorm zijn terrein aan het vergroten. Meer en meer theaters hebben een kerst- of wintercircusprogramma. Daarnaast zijn er door het jaar vaker circusvoorstellingen te zien in theaters dan ooit te voren. De laatste jaren zijn er twee circusopleidingen opgericht in Nederland. De start van twee succesvolle circustheaterfestivals biedt het circustheaterpubliek tegenwoordig een prachtige verzameling voorstellingen van over de hele wereld.

Om de ontwikkeling van circustheater goed te kunnen laten zien beschrijf ik in hoofdstuk één een stuk van de klassieke circusgeschiedenis die resulteert in het ontstaan van “Nouveau Cirque” ofwel Het Nieuwe Circus, kortweg circustheater. Hoofdstuk twee gaat verder in op de voorstelling zelf, de voorbereidingen en de technische uitdagingen die circustheater met zich meebrengt.

De artiest speelt bij alle aspecten een belangrijke rol, en daarom moet de artiest veilig kunnen werken. In hoofdstuk drie ga ik dan ook in op de arboreggeving die van toepassing is op circustheatervoorstellingen. Tot slot geef ik een aantal tips. Geen circustheatervoorstelling is hetzelfde, maar een aantal technische oplossingen zijn zeker vaker te gebruiken.

Over circustheater is nog niet veel geschreven, zeker niet in het Nederlands. Daarom moest ik behalve via literatuuronderzoek ook heel veel informatie uit de circuswereld halen. Voor de circusgeschiedenis heb ik vooral gebruik gemaakt van ‘A History of The Circus’ van George Speaight en ‘The New American Circus’

van Ernest Albrecht. Van een zestal circustheatervoorstellingen die ik het afgelopen jaar gezien heb, heb ik de technische brieven verzameld en geanalyseerd. Over de regelgeving is vrijwel alles op internet te vinden. Als laatste heb ik via interviews met Roy Schilderman (rigger), Raisa Gerrets (hijsspecialist bij de Rotterdamse Schouwburg), Jacco Vroom (stagemanager bij Cirque du Soleil), Hans Petter (Hoofd Theater Techniek Carré) en Arthur Hofmeester (docent circusgeschiedenis bij de opleiding Codarts Circus Arts) en een aantal gesprekken met artiesten informatie vergaard.

Download de rest van deze scriptie op

http://www.unifastico.nl/circustheater_tomvollebregt2011.pdf

Conclusie

Circusvoorstellingen begonnen op straat en bij gelegenheden, maar speelden al snel in speciaal gebouwde theaters. Philip Astley maakte van zijn paardenshows, aangevuld met artiesten, ware spektakels. Vervolgens gingen over de hele wereld circussen rondreizen en wilden ze in alle uithoeken van het land kunnen spelen. Geheel zelfvoorzienend met een tent en caravans trokken ze rond. Terwijl de klassieke circusstroom het steeds moeilijker krijg om de tent te vullen, gaat de moderne circustheaterstroom zich vanaf 1974 heel snel ontwikkelen.

Alexis Gruss en Anni Frattellini staan allebei afzonderlijk aan het begin van de ontwikkeling van circustheater. In Frankrijk krijgt deze stroming dan ook steeds meer waardering en populariteit. Inmiddels wordt deze vorm van circus over heel de wereld gedaan. Opvallend genoeg zoeken deze voorstellingen zeer regelmatig toevlucht in theaters. De tent is niet langer meer een vereiste voor een circusvoorstelling. Een theater heeft veel voordelen en blijkt zeer geschikt om circustheatervoorstellingen te huisvesten.

Circustheaterartiesten ontwikkelen zich steeds breder en hebben daardoor ook ideeën over decor en belichting. De technische eisen van een voorstelling worden dan ook steeds hoger. Wat betreft licht en geluid wordt bij de meeste reizende voorstellingen gebruik gemaakt van de faciliteiten die in het ontvangende theater aanwezig zijn. Voor de rigging wordt meestal gezocht naar een samenwerking. Dit zowel voor het materiaal als de kennis. De trapeze of ander circusmateriaal en de bijbehorende veiligheidsvoorzieningen worden door het gezelschap voorzien.

De hijspunten en de ankerpunten mogen door het ontvangende theater verzorgd worden op hun eigen manier. Natuurlijk worden er wel een aantal eisen aan gesteld, maar dat is meestal niet meer dan een minimale kracht van het hijspunt en de opdracht dat het geheel strak afgetuid moet worden. Het strak afspannen is minstens net zo belangrijk als een voldoende stevig hijspunt. Vooral bij dynamische acts als een zwaaiende trapeze zijn de krachten die in vele verschillende richtingen voorkomen heel groot.

Doordat de circusgezelschappen niet al het riggingmateriaal zelf voorzien en ook niet altijd met een volledige technische ploeg komen is er altijd goed overleg vooraf nodig. Zowel het ontvangende theater als het circusgezelschap laten dan hun licht schijnen over de plannen. Doordat de theoretische voorbereiding, in de vorm van een PRI&E en een technische brief niet altijd even uitgebreid gedaan wordt vormt dit soms een knelpunt. Daarbij komt dat circusvoorstellingen een internationaal karakter hebben. Het contact vooraf verloopt vooral via email en telefonisch. Wanneer de technische brief volledig en helder is loopt dit veel makkelijker.

Er zijn veel verschillende mogelijkheden om de circusacts veilig te houden. Met een mat of een net is heel veel op te vangen, maar bij veel acts is een veiligheidslijn aan een veiligheidsharnas ook een praktische oplossing. De werkgever en de locatie moeten samen bepalen hoe de veiligheid van de artiest gewaarborgd kan worden. Hier moet een balans gezocht worden tussen geen enkel risico en een acceptabel risico waardoor de charme van de act wel behouden blijft.

Geconcludeerd kan worden dat de technische aspecten die circustheatervoorstellingen nodig hebben in theaters de volgende zijn:

- Ondersteuning met licht en geluid, zowel in materiaal als uitvoerend personeel bij de opbouw.
- Ondersteuning van een rigger of een ervaren/gespecialiseerde technicus van het ontvangend theater.
- Bij het spelen van de voorstelling moeten de vangers (direct op het toneel of via een veiligheidslijn) de acts en de moeilijke momenten kennen. Dit moet dus iemand van het gezelschap zijn.
- Een belangrijk aspect blijft de voorbereiding, de technische brief moet heel helder zijn.

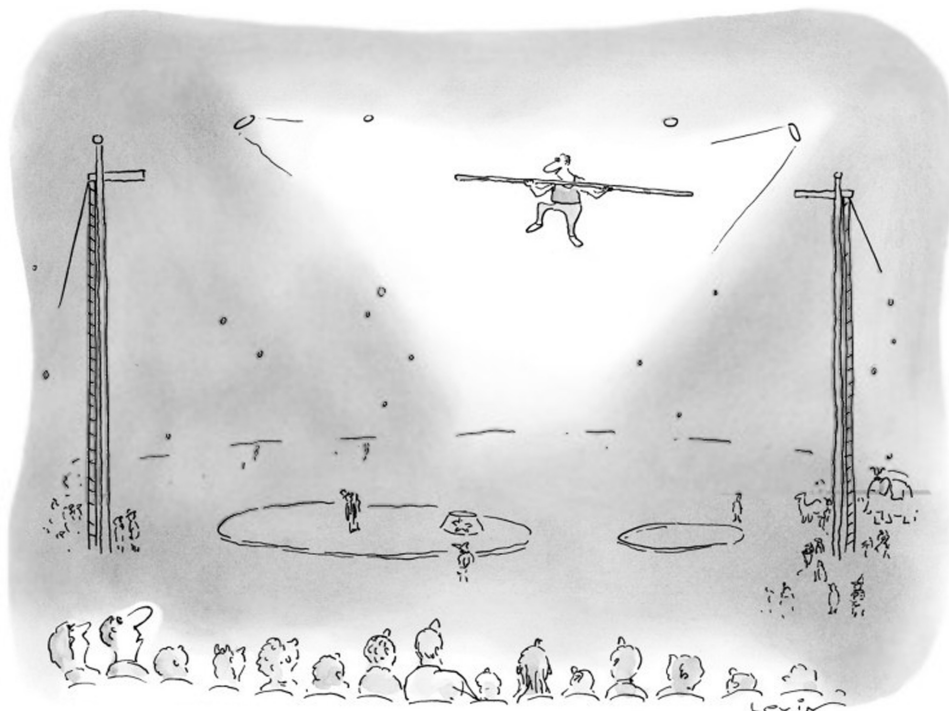
Al deze aspecten zijn in de meeste Nederlandse theaters voldoende aanwezig. Licht en geluid is geen enkel probleem, daarvoor is zowel deskundig personeel als een flinke hoeveelheid materiaal aanwezig. De artiesten kunnen met de

belichters van het theater overleggen. Aandachtspunten als verblinding worden dan besproken. De act bepaalt hoeveel er met licht mogelijk is.

De grote zalen waar circusvoorstellingen vanwege de grote benodigde vloeroppervlakte en hoogte artiesten vaak in terecht komen zijn doorgaans voorzien van een trekkenwand. Het personeel wat deze bedient heeft kennis van rigging en kent de beperkingen van hun installatie. Ze kunnen zelf inschatten of de rigging zelf uit voeren is of dat er extern personeel voor ingehuurd moet worden. De ankerpunten in vloeren en muren zijn niet overal automatisch voorhanden, maar er zijn theaters die daar goed in investeren.

Acts waarbij vangers nodig zijn worden meestal niet door de hele groep tegelijk gedaan, maar door een of een aantal specialisten. Hierdoor zijn er ook altijd artiesten vrij om de veiligheid te waarborgen. Ze nemen dan bewust deel aan de act en dragen de verantwoordelijkheid als ze daarvoor aangewezen zijn.

Circustheater, komt dat zien!

“It appears to be some kind of wireless technology.”

Bronnen

Boeken

- Albrecht, E. *The New American Circus*. Florida: University Press of Florida, 1995
- Reus, G. *Cascade, 15 jaar circus in Stadsschouwburg Utrecht*. Utrecht: Stadsschouwburg Utrecht, 2003
- Speaight, G. *A History of The Circus*. Londen: The Tantivy Press, 1980
- Xenophon, A. *Symposium; Sokrates' verdediging*. Vert. Michiel op de Coul. Amsterdam: Athenaeum – Polak & Van Genneep, 2000
- Zalm, R. van der e.a. *Kunstjes met de kerst!*. Lelystad: AO (Actuele Onderwerpen), 2000

Readers

- Hofmeester, A. *Circusgeschiedenis voor Rotterdam Circus Arts*, Amsterdam, 2010
- AERISC, *Memento Agrés de cirque: conception & fabrication*, Brussel, 2011

Krantenartikelen

- Kirkup, J. (1997, 5 juli). Obituary: Annie Frattelini. *The Independent*.
- Barron, J. (1997, 4 juli). Annie Frattelini, 64, Clown And Founder of School, Dies. *The New York Times*.
- Murray, I. (1978, 11 augustus). Bread and circuses preoccupy M Giscard. *The Times*.

Internetsites

- Beaujon, O. De uitvinding van de fiets. *Historische Rijwielvereniging de oude fiets*. N.b. 20-10-2011. <http://www.oudefiets.nl/4uitvinding.html>
- N.b. Circus Dictionary. *Nica*. N.b. 02-11-2011. <http://www.nica.com.au/dictionary>

Interviews

- Schilderman, R. *Research, engineering & rigging bij Rigroy*
- Gerrets, R. *Hijsmedewerker Rotterdamse Schouwburg tot november
2011. Nu 2/3D flying programming & training engineer voor
Stage Technologies Ltd.*
- Vroom, J. *Stagemanager en voorstellingsleider bij de voorstellingen
Corteo en OVO van Cirque du Soleil.*
- Petter, H. *Hoofd theatertechniek bij koninklijk theater Carré
Amsterdam*
- Hofmeester, A. *Docent circusgeschiedenis bij Codarts Rotterdam en
hoofdredacteur van 'De Piste'.*

Contact met gezelschappen

- The 7 fingers – www.7doigts.com
- Circolombia – www.circolombia.com
- TENT – www.tent.eu
- Gandini Juggling Project – www.gandinijuggling.com
- Circus Rotjeknor – www.circusrotjeknor.nl
- Circustheater De Paraplu – www.circusrotjeknor.nl/paraplu
- De Circusmachine – www.artdelarue.com
- Katoen – circuskatoen@gmail.com